

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

О.А.Криклій, І.В.Белова, О.М.Пожар, Н.П.Верхуша

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ: ТЕОРІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
Монографія

Корпункт
Суми, 2014

УДК 336.713

ББК 65.9 (0) 262.8

I – 70

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». Протокол №4 від 26.06.2014

Ризик-менеджмент у банку: теорія та організація: Монографія / Укладачі О. А. Криклій, І.В.Белова, О.М.Пожар, Н.П.Верхуша, – 147 с.

Монографія послідовно висвітлює закономірності і принципи управління банківськими ризиками в сучасних умовах розвитку банківської системи з урахуванням кращого світового та вітчизняного досвіду. Застосовано функціональний підхід до висвітлення інструментарію управління банківськими ризиками, інструменти управління ризиками подаються у їх функціонуванні, зв'язках і взаємодії з усіма елементами системи управління банківськими ризиками.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, працівників фінансових та кредитних установ, може бути корисним для слухачів бізнес-шкіл та курсів підвищення кваліфікації.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ	6
1.1. СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ	6
1.2. ВИДИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ.....	6
РОЗДІЛ 2 РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ.....	6
2.1. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМ РИЗИКАМИ.....	6
2.2 ОРГАНІЗАЦІЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКУ.....	6
РОЗДІЛ 3 ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ	6
3.1 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ БАНКУ.....	6
3.2 ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ	6
3.3 РОЛЬ КОНТРОЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ	6
РОЗДІЛ 4 ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ НЕФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ	6
4.1 УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	6
4.2 УПРАВЛІННЯ ЮРИДИЧНИМ РИЗИКОМ ТА РИЗИКОМ РЕПУТАЦІЇ.....	6
4.3 УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	6
ВИСНОВКИ.....	12
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	13

ВСТУП

Ризик є невід'ємною складовою функціонування будь-якого банку. Банківська діяльність загалом є ризиковою, причому частина ризиків є своєрідною «платою» за її здійснення, але ідентифікований та знижений до оптимального рівня ризик дає змогу отримувати стабільний прибуток. Разом з тим, угоди з підвищеним рівнем ризику при їх сприятливому завершенні приносять банкам високі прибутки. Тому управління банківськими ризиками, пошук оптимального співвідношення «ризик-прибутковість» розглядається як одна з найважливіших проблем банків.

Окремі аспекти управління банківськими ризиками досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Г. Александер, А. Альгін, Е. Альтман, Л. Батракова, Т. Васильєва, Ф. Блек, Н. Валенцева, Д. Даффі, Д. Єндовицький, О. Заруцька, С. Козьменко, М. Кроу, К. Ерроу, С. Кабушкін, П. Ковальов, О. Лаврушин, А. Лобанов, Г. Марковіц, Р. Мертон, М. Міллер, Ф. Модільяні, В. Оганов, Г. Панова, Л. Примостка, І. Сало, В. Севрук, П. Роуз, Д. Тобін, А. Чугунов та інші.

Однак проблема управління банківськими ризиками залишається нерозв'язаною через складність вибору оптимальної стратегії та інструментарію їх оцінки й регулювання, зважаючи на багатогранність стратегічних зон діяльності банків та банківських продуктів, мінливість операційного середовища функціонування, та потребує подальшого дослідження.

Монографія присвячена комплексному вивченню теоретичних засад управління банківськими ризиками та інструментарію управління ними.

Для цього в монографії досліджено сутність та види банківських ризиків; сформоване теоретичне підґрунтя управління ними, досліджено інструментарій управління фінансовими та операційними ризиками банку.

Об'єкт дослідження – діяльність банків України в сучасних умовах розвитку банківської системи. Предмет дослідження – система, інструментарій, та організація управління банківськими ризиками.

Методи дослідження, які використовувались в процесі дослідження та обробки матеріалів: монографічний, методи аналізу, синтезу, індукції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

1.1. Сутність банківських ризиків

Дослідженню окремих питань у сфері ризик-менеджменту присвячені численні роботи провідних вітчизняних вчених: В. Вітлінського, І. Волошина, С. Козьменка, В. Кочеткова, М. Лапусти, Л. Примостки, Л. Романенко, М. Савлука та багатьох інших. Серед російських науковців слід зазначити роботи О. Альгіна, І. Балабанова, О. Лобанова, М. Рогова, О. Чугунова, О. Ширінської.

Серед відомих західних фахівців банківського ризик-менеджменту варто відзначити роботи Дж. Бессіса, А. Васічека, Х. ван Грюніга, М. Онга, П. Роуза, Дж. Сінкі, К. Хорчера, Г. Шроека та багатьох інших.

Основні підходи до організації банківського регулювання й нагляду, що впливають на формування системи ризик-менеджменту в банках, наведені в рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду. Окремі методологічні підходи до формування системи ризик-менеджменту в банках розглянуті в Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» та Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, розроблених Національним банком України.

Для побудови ефективної системи управління банківськими ризиками уточнення вимагає дослідження сутності даного поняття, для чого доцільно визначити сутність поняття «ризик» як такого.

Слід зазначити, що з розвитком економічної думки відбувалась і еволюція теорій управління ризиками, як це представлено на рисунку 1.1.

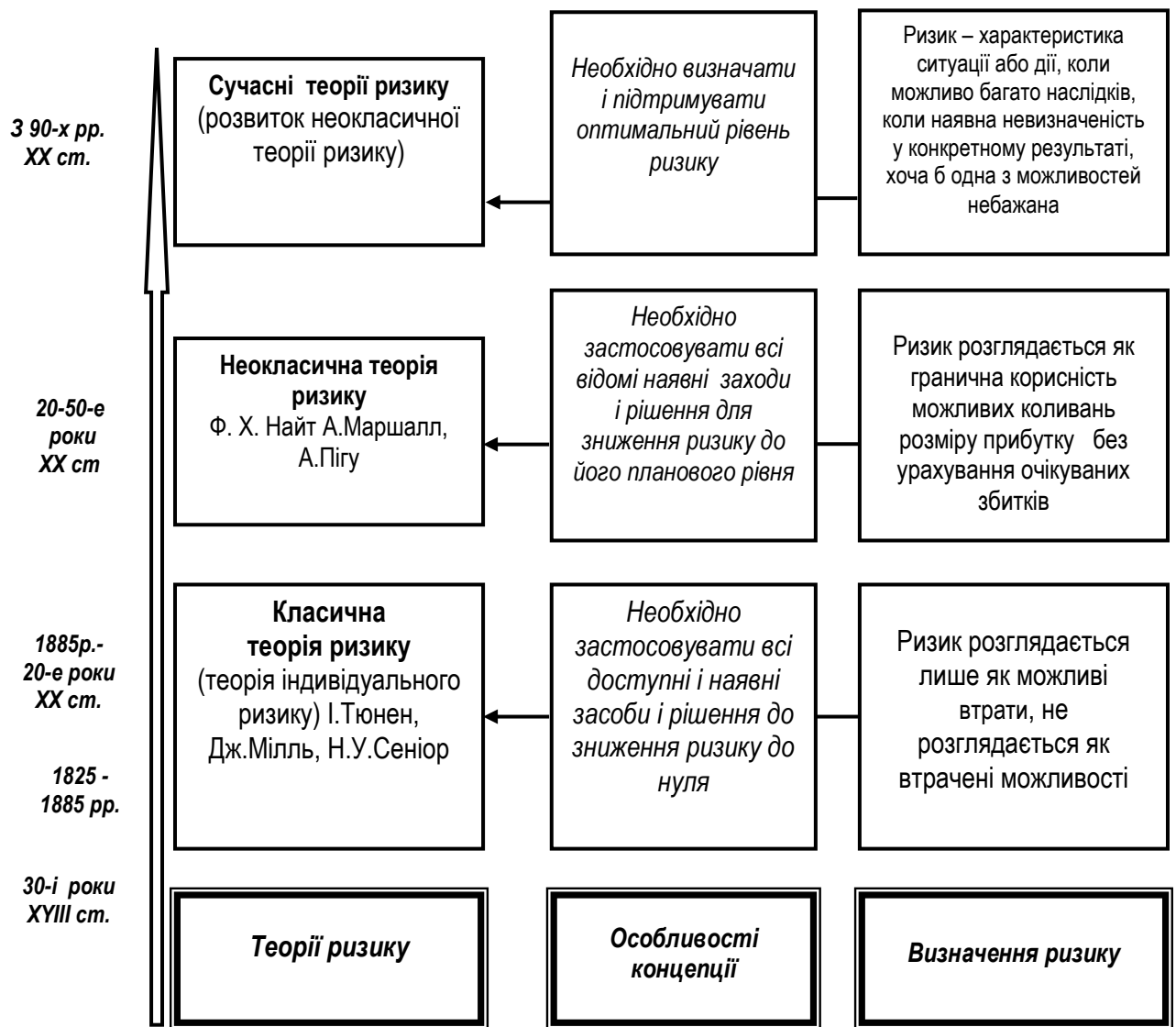

Рисунок 1.1 – Еволюція теорій управління ризиками

Сучасні наукові розробки у сфері управління економічними ризиками базуються на неокласичній теорії ризику з урахуванням доповнень, внесених до неї Дж. М. Кейнсом, який запропонував поняття «схильність до ризику», тобто урахування того, що заради отримання більшого прибутку підприємець здатен йти на більший ризик.

Ризик присутній практично у всіх сферах, тому точно та однозначно сформулювати його визначення неможливо, оскільки воно залежатиме від сфери його використання (наприклад, у математиків ризик – це імовірність, у страховиків – це предмет страхування і т.д.).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження нами визначено, що розповсюдженим є розуміння ризику як: небезпеки, загрози, негативного результату (Б. Порфір'єв, Т. Нікітіна, А. Рагозін); невизначеності (В. Ковелло і М. Меркфанофер, Річард Е.С. Боултон, Баррі Д. Ліберт, Стів М. Сарнек); ймовірності несприятливих наслідків (Дж. Фіксел); ймовірності втрат, що можуть бути встановлені перемноженням ймовірності (частоти) негативної події на величину можливого збитку від неї (У. Роуї); імовірнісної міри можливості реалізації небезпеки у вигляді певного збитку в штучно створеній діями суб'єкту ситуації (Є. Дзекцер); ймовірності зазнати втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків через появу непевної (випадкової) події щодо майнового інтересу членів суспільства (С. Осадець); можливості відхилення від цілей, при цьому відхилення можуть бути позитивними та негативними (О. Ястремський, Н. Александровська).

Вважаємо, що для визначення банківських ризиків необхідне поєднання всіх зазначених підходів, оскільки в їх основі – імовірнісна природа банківської діяльності банку та невизначеність факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ при її здійсненні, при цьому в процесі даної діяльності виникатимуть відхилення, як позитивні, так і негативні.

Єдина точка зору на природу ризику відсутня. Науковці, що входять до першої групи, визначають, що природа ризику – суб'єктивна.

Т. Севрук визначає ризик як «...ситуативную характеристику деятельности любого юридического лица, в том числе и субъекта финансового сектора, состоящую из неопределенности ее исхода и возможных неблагоприятных последствий в случае неуспеха» [1].

В. Ойгензихит зазначає, що ризик завжди суб'єктивний, оскільки це «... выбор варианта поведения с учетом опасности, угрозы возможных последствий» [2].

В. Вяткін, В. Гамза, Ю. Катеринославський, Дж. Хемптон зазначають: «риск – это возможность наступления события, нежелательного определенному субъекту, из множества вариаций исходов, которые могут произойти в течение

определенного периода времени, начиная с определенной исходной ситуации» [3].

Об'єктивна природа ризику обумовлена імовірнісною сутністю більшості природних, соціальних, політичних, технологічних, економічних процесів та відносин, в які вступають об'єкти соціально-економічного життя: «возможная опасность потерь, вытекающая из специфики тех или иных явлений природы и видов деятельности человека».

Більшість науковців притримуються думки, що ризик має суб'єктивно-об'єктивну природу, обумовлену як процесами об'єктивного характеру, на які неможливо здійснювати вплив, так і об'єктивними, обумовленими наслідками прийнятих рішень. Саме цей підхід буде застосований до дослідження банківських ризиків.

Неоднозначність категорії «ризик», значний перелік факторів, що обумовлюють появу та прояви банківських ризиків, призводять до неможливості їх однозначного визначення.

Підходи науковців до розуміння поняття «банківські ризики» узагальнено в додатку А.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, під банківським ризиком нами пропонується розуміти потенційну загрозу фінансовому стану банку під впливом різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ в ході здійснення банківської діяльності, що виявляється у зміні чистого прибутку та/або власного капіталу банку.

Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» розмежовано поняття «банківська діяльність», під якою запропоновано визначати «... залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» та види діяльності банку, якими є «банківські і фінансові послуги та інша діяльність».

Банківськими послугами відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» є:

- а) залучення коштів та банківських металів у вклади;
- б) відкриття та ведення рахунків, у тому числі у банківських металах;
- в) розміщення залучених у вклади, у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені на власних умовах та на власний ризик.

Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України.

До інших видів діяльності банків відноситься діяльність щодо здійснення інвестицій, випуску власних цінних паперів, випуску, розповсюдження та проведення лотерей, зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа, інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій), надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Таким чином, якщо ураховувати наведене вище, банківськими ризиками у вузькому розумінні є лише ті з них, що пов'язані з наданням банківських послуг, а у широкому розумінні – всі ризики, з якими стикається банк, незалежно від того, чи відносяться вони до банківських, фінансових послуг чи інших видів діяльності банку.

При розгляді впливу банківських ризиків на фінансовий стан та конкурентоспроможність банку, безперечним є твердження, що в довгостроковій перспективі наслідком реалізації банківських ризиків завжди є зміна власного капіталу банку. Цієї думки дотримується більшість науковців, при цьому виділяючи у короткостроковій перспективі ефекти від реалізації

банківських ризиків, що може бути представлений у формі зміни прибутку та економічної вартості банку.

Відповідно до точки зору Національного банку України [18] наслідком реалізації банківських ризиків є втрата надходжень (під якими фактично розуміються доходи банку, відповідно, і його прибуток) або капіталу.

Таким чином, на основі проведених досліджень нами визначено, що банківські ризики впливають на:

- чистий прибуток банку через зміну всіх його основних складових (процентний спред, спред торгових операцій, спред внутрішньобанківських операцій з купівлі-продажу ресурсів);

- власний капітал банку.

Відповідно, зростання рівня банківських ризиків через чистий прибуток в короткостроковій перспективі та власний капітал у довгостроковій призводить до погіршення рівня фінансового стану банку та може розглядатись як ключовий фактор, що може призвести до банкрутства та ліквідації банку.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, під банківським ризиком пропонується розуміти потенційну загрозу фінансовому стану банку під впливом різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ в ході здійснення банківської діяльності, що виявляється у зміні чистого прибутку та/або власного капіталу банку.

Банківськими ризиками у вузькому розумінні є лише ті з них, що пов'язані з наданням банківських послуг, а у широкому розумінні – всі ризики, з якими стикається банк, незалежно від того, чи відносяться вони до банківських, фінансових послуг чи інших видів діяльності банку.

У довгостроковій перспективі наслідком реалізації банківських ризиків завжди є зміна власного капіталу банку, при цьому виділяючи у короткостроковій перспективі ефект від реалізації банківських ризиків може бути представлений у формі зміни прибутку та економічної вартості банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

-
- 1 Севрук, В. Т. Банковские риски [Текст] / В. Т. Севрук. - М. : "Дело Лтд", 1994. - 72 с.
 - 2 Ойгензихит В.А. Проблемы риска в гражданском праве. – Душанбе : Ирфон, 1972. – 301 с.
 - 3 Вяткин, В. Н. Основы управления рисками фирмы [Текст] : монография / В. Н. Вяткин, Ю. Ю. Екатеринославский, Дж. Дж. Хэмптон. - М. : Изд-во ГАСИС, 2002. – 211 с.